

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ Й ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА
ЖУРНАЛІСТИКИ
КАФЕДРА СЛОВ'ЯНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ ТА СВІТОВОЇ
ЛІТЕРАТУРИ ІМЕНІ ПРОФ. О. МІШУКОВА**

«Порівняння у портретному описі (на матеріалі сучасної російської прози)»

Кваліфікаційна робота

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студентка 212-М групи

Спеціальності 035 Філологія

Освітньо-професійної програми

«Філологія (слов'янські мови та літератури (переклад включно))»

Огіренко Яна Олександрівна

Керівник к.п.н., доц. Резніченко Н.О.

Рецензент к.п.н., доц. Кіщенко Ю.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ ПОРІВНЯННЯ ТА ПОРТРЕТНОГО ОПИСУ В КОНТЕКСТІ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	8
1.1. Деякі питання теорії порівняння.....	8
1.2. Поняття й структура портретного опису як складника сучасного російськомовного прозового твору початку ХХІст.....	17
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ У ПОРТРЕТНОМУ ОПИСІ НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ПРОЗИ.....	28
2.1. Структурні різновиди порівнянь у портретному описі.....	28
2.2. Семантика порівнянь у портретному описі в залежності від об'єкта.....	41
ВИСНОВКИ.....	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	54

СПИСОК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

В.Т. – Вікторія Токарева

Л.П. – Людмила Петрушевська

Т.Т. – Тетяна Толстая

ВСТУП

Актуальність дослідження. Однією із основних наукових парадигм у сучасному мовознавстві стає антропоцентрична парадигма, яка досліджує людину в мові й мову в людині. У зв'язку з цим з'являється питомий інтерес до портретного опису людини, використання якого має велике значення для різних галузей науки й мистецтва. Зокрема, в літературі й живописі одним із найскладніших завдань є вивчення й передача портретного опису мистецькими засобами. Функціонує цей термін і в сучасній лінгвістиці як термінологічна сполука «мовний портрет».

Ряд вітчизняних учених досліджували портретний опис у різних типах тексту. Зокрема, О.В.Омецинська вивчала складові портретного опису на матеріалі англomовного художнього дискурсу. Багатоаспектна тематична класифікація мовних портретів персонажів з урахуванням різнорівневих відношень людини із суспільством на матеріалі творчості Р.Іваничука представлена К.В.Писаренко. Дисертація А.Ю.Скачкова присвячена дослідженню лінгвостилістичних особливостей портретних описів в творчості М.Коцюбинського.

Дослідженню портрета та його мовних особливостей присвячені праці російських учених. А саме: К.Л.Сізова розробила типологію портрету героя на матеріалі художньої прози І.С.Тургенева; сутність портрету як художнього засобу досліджували О.Б.Кунавін, І.І.Кунавіна. Л.В.Серікова вивчала портрет персонажу в творчості В.М.Шукшина та ін.

Не дивлячись на те, що вивченню літературного портрету у різних типах тексту було присвячено цілу низку робіт вітчизняних, російських, зарубіжних мовознавців, окремі аспекти його дослідження залишаються не вивченими. До числа слабо розроблених на сьогоднішній день

доцільно віднести й питання, пов'язані з вивченням лексико-семантичних особливостей портретних описів.

Автори, що досліджують портретний опис (Л.І.Абдуліна, М.М.Бахтін, В.А.Кухаренко, Т.В.Насалевич, О.Д.Нефьодова, О.В.Омецинська, Г.М.Поспелов, В.В.Савельєва, Н.М.Тарабукін, В.Є.Хализєв, О.Г.Цирес та ін.) вказують на його важливу роль у загальній характеристиці персонажів, а ця характеристика, в свою чергу, важлива у спілкуванні автора з читачем. Саме тому, надаючи портретний опис, автори апелюють до уяви читача, використовуючи різні прагматичні тактики, стилістичні прийоми, різноманітні мовні засоби. Серед останніх значну питому вагу має *порівняння*.

Порівняння – один із найважливіших прийомів людського пізнання, ґрунтований на осмисленні нових категорій через відомі. У лінгвістиці порівняння розуміється як стилістичний прийом, який базується на образній трансформації граматично оформленого зіставлення (В.В.Одінцов). Порівняння – один із способів осмислення дійсності, одна з форм художнього мислення. Без порівнянь не може обійтися жодна мова, а особливо яскраво, виразно й емоційно вони проявляються в мові художньої літератури.

Саме цим зумовлений вибір теми нашого дослідження, що присвячене аналізу одного з найпоширеніших стилістичних прийомів та лексико-семантичних засобів, наявного у портретному описі, а саме – **порівнянню** на матеріалі сучасної російськомовної прози початку ХХІ ст.

Об'єктом дослідження є мовний портрет – зображення зовнішності людини (персонажа твору) за допомогою вербальних засобів на матеріалі художніх творів російських прозаїків початку ХХІст.

Предметом дослідження є структурно-семантичні особливості порівнянь у портретному описі на матеріалі сучасного російського художнього дискурсу початку ХХІ ст.

Метою дослідження є аналіз особливостей змісту, структури та семантики порівняння у портретному описі на матеріалі сучасної російської прози початку ХХІ ст.

Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні **завдання:**

1. Виявити основні характеристики порівняння в художньому тексті з теоретичної точки зору.

2. Уточнити поняття портретного опису та вивчити його типологію; обґрунтувати статус портрета персонажа як складника сучасного російськомовного прозового твору початку ХХІ ст. дискурсу початку ХХІ ст.

3. Проаналізувати характеристики змістових складників та систематизувати структурні моделі порівняння.

4. Дослідити семантику порівнянь у портретному описі на матеріалі російськомовних сучасних прозових творів залежно від об'єкта порівняння.

Для вирішення поставлених завдань в роботі використовувалися традиційні для лінгвістичних досліджень **методи:** метод лінгвістичного спостереження й опису, метод контекстуального аналізу, метод порівняльного аналізу, що дозволяє виявити специфіку мовних явищ, що досліджуються, а також прийоми: складання картотеки компаративних одиниць, розподіл матеріалу по групах за темою й образом.

Наукова новизна магістерського проекту полягає у тому, що портретний опис розглядається **вперше** в аспекті дослідження структурно-семантичних особливостей порівнянь на матеріалі сучасної російської прози початку ХХІ ст.

Матеріалом дослідження є прозові твори російськомовних письменниць сучасності, а саме: збірки оповідань «Про любов» Вікторії Токаревої, «Оповідання про любов» Людмили Петрушевської, «Не кись» Тетяни Толстої.

Джерелом формування ілюстративного корпусу слугують портретні описи з використанням порівняння, які відібрані методом суцільної вибірки з указаних творів.

Практична цінність роботи полягає в тім, що матеріали, приклади, основні положення можуть бути використанні в практиці викладання у вищій школі, в рамках навчальних дисциплін «Стилістика російської мови», «Лінгвістичний аналіз тексту», «Лінгвопоетика», «Вступ до літературознавства».

Зв'язок з науковою темою випускової кафедри. Тема магістерського дослідження пов'язана з науковою темою кафедри слов'янської філології й світової літератури імені проф.О.Мішукова «Актуальні проблеми славістики та методики викладання слов'янських мов» (реєстраційний номер 0117U005616).

Апробація матеріалів. За матеріалами дослідження було опубліковано статтю «Поняття порівняння та портретного опису в контексті філологічних досліджень», [Магістерські студії. Альманах. Вип. 20. 2020. – Херсон. ХДУ, 2020. – С.147-150.].

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ ПОРІВНЯННЯ ТА ПОРТРЕТНОГО ОПИСУ В КОНТЕКСТІ ФІЛОЛОГІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

1.1. Деякі питання теорії порівняння

Порівняння – часткове уподібнення двох об'єктів – є однією з мовних категорій: «Поняття рівності – нерівності, більшого чи меншого ступеня якості, які знаходять своє вираження як у граматичній категорії ступенів порівняння прикметників і прислівників, так і у лексиці і фразеології» [2, с. 449].

Порівняння взагалі – це зіставлення двох предметів, які мають будь-яку загальну для них обох ознаку, з метою більш яскравої й наочної характеристики одного з них. У ході даної розумової операції будуються ієрархічні зв'язки між судженнями, що формуються, при цьому інформація вибирається таким чином, щоб виокремити один об'єкт на тлі іншого, конкретизувати його риси.

У поетичному словнику О.П.Квятковського знаходимо таке визначення порівняння: «образний вислів, побудований на зіставленні двох предметів, понять або станів, що мають загальну ознаку, за рахунок якої посилюється художнє значення першого предмета [13, с.280].

Як зазначає О.В.Омединська, «у мовленні порівняння тлумачиться як сутність іншої природи – стилістичний прийом, який є поширеним у творах письменників ХХ століття та, реалізуючись у портретному описі, представляє собою інтенсифікацію, підсилення однієї риси. Метою порівняння є надання характеристики якомусь об'єкту шляхом зіставлення його з іншим об'єктом з зовсім іншого класу» [22, С.170–174.]. Наприклад: *<У него был по-прежнему загнанный, какой-то взъерошенный вид, он невнимательно ел и все выворачивал глаз в*

сторону, как молодой бык, при неподвижной шее> (Л.П. «Са и Со»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=16).

Порівняння є вихідною формою для породження будь-яких висловлювань, що утворюють систему образних засобів. Порівняння втілюється двома способами – шляхом вказівки на явища подібності із залученням суто лексичних засобів, або ж шляхом використання певних синтаксичних одиниць.

«У мовознавчій теоретичній літературі під порівнянням розуміють засіб, що реалізує акт мислення і встановлює ознаки предметів та явищ шляхом зіставлення їх з предметами та явищами, які є загальновідомими для носіїв таких ознак» [9, с.300].

Відповідно, про порівняльні конструкції можна вести мову лише умовно, маючи на увазі конструкції зі значенням, яке виражається через посередництво порівняння.

Структура порівняння багатоконпонентна, при цьому погляди лінгвістів з питання про кількість, значення цих компонентів різняться, і до сих пір ця проблема залишається відкритою.

Більшість дослідників виділяють три основних компонента порівняння. Тут буде доречною трактовка Б.В. Томашевського:

- 1) те, що порівнюється, або «предмет» порівняння (*comparandum*);
- 2) те, з чим порівнюється, або «образ» (*comparatum*);
- 3) те, на основі чого відбувається порівняння, – «ознака» або модуль порівняння (*tertium comparationis*) [34, с. 204.].

Компаративне значення предмета і об'єкту порівняння оформляється за допомогою показника порівняння, який носить назву *comparator* і є формальним засобом, що вказує на тип стосунків між компонентами: подібність / рівність, відмінність / нерівність.

Слід зазначити, що саме наявність показника порівняння являється, на думку деяких дослідників, однією з ознак, що відрізняють порівняння від метафори. Таким чином, порівняння виявляється більше

аналітичним: воно деталізує пояснює, тоді як метафора синтетична: ґрунтуючись, на враженні, яке вона намагається передати у загальних рисах, вона обов'язково містить долю перебільшення.

Підсумовуючи сказане, можна зазначити, що структуру мовної моделі порівняння становить поєднання чотирьох компонентів: а) предмета (*суб'єкта*) порівняння (компаранта) – тобто, предмета чи явища, ознаки якого ми пізнаємо, розкриваємо за допомогою іншого; б) образу (*об'єкта*) порівняння (компаратора) – того, з чим порівнюється суб'єкт, тобто, предмета чи явища, що має яскраво виражені й добре відомі мовцеві ознаки й унаслідок цього використовується ним для характеристики пізнаваного; в) *основи порівняння* – ознаки (або ряду ознак), за допомогою якої здійснюється акт порівняння; г) *показника порівняльних відношень* – засобу мовного оформлення порівняльної семантики, який відіграє вирішальну роль у реалізації компаративного змісту в чотириелементній моделі порівняльної конструкції («суб'єкт» – «об'єкт» – «основа» – «показник»), оскільки забезпечує її цілісність [40, с. 5].

Л.Загородня зазначає: «Семантика компаративних відношень ґрунтується на складних процесах розумової діяльності людини, невід'ємним складником якої є асоціації, що виникають унаслідок чуттєвого сприймання дійсності» [11, с.69].

Найголовніший компонент у порівняльній конструкції – це основа, яку утворюють асоціації, решта компонентів (предмет та образ) матеріалізують порівнювальні субстанції [25, с. 8].

Існує цілий ряд класифікацій порівнянь. Найчастіше дослідники розглядають порівняння або в стилістичному, або в синтаксичному плані.

У мові порівняння з'являється як категорія синтаксична, а тому, говорячи про її вираження, ми маємо на увазі порівняльну конструкцію. «Большой лингвистический словарь» дає наступне визначення:

«Порівняльні конструкції – синтаксичні одиниці (звороти, словосполучення, речення), які завдяки порівнянню уточнюють, розкривають зміст висловлювання або його окремих слів, конкретизують суттєві ознаки зіставлених предметів. Вони у більшості випадків носять яскраву суб'єктивну окраску та виявляють ідейно-естетичні позиції автора, силу його почуттів й емоційної напруги, його ставлення до діючих осіб» [32, с.617–618].

Найчастіше дослідники підходять до розгляду порівняльної конструкції як до єдиного цілого. Ця складна побудова, яка, незалежно від оточення, має компаративну функцію. Сприйняття цього складного цілого задає певну «програму» психічних дій, яка допомагає правильно зрозуміти повідомлення. Цьому немало сприяє сполучник «*как*». Він і є командою «шукати і знаходити схожість», незважаючи на яскраво виражену семантичну аномалію.

Як зазначає Н.О.Тураніна, існує чи замало класифікацій порівняння, які, варіюються в залежності від ознак її основи [35, с.56].

1. За авторством: *індивідуально-авторські та традиційні (загальнонародні)*. Останні надають мовленню велику емоційну виразність, що надходить з боку автора. На відміну від індивідуальних, традиційні порівняння входять як стійкі словосполучення до словникового складу мови та активно функціонують у розмовному мовленні народу. *Традиційні порівняння* – це ті, образ яких не створюється заново, а тільки відтворюється і в цьому конкретному значенні вживається усім мовним колективом. Специфіка індивідуально-авторських порівнянь зосереджена в контекстуально обмеженому фрагменті твору, що забезпечується наявністю автора та його характерних стилістичних особливостей [35, с.56]. Надалі авторка указує на досить умовну межу між індивідуально-авторським та традиційним порівнянням, оскільки нерідко порівняння в контексті художнього твору автора мають глибокі корені походження із народних [35, с.56].;

2. За обсягом порівняння бувають: *неповні, розширені, розгорнуті*. Вони визначаються обсягом компонентів модулю та еталону;

3. За логічними відносинами між зіставленими у порівнянні поняттями виокремлюються *справжні й уявні* порівняння;

3. По логическим отношениям между сопоставляемыми в сравнении понятиями выделяются настоящие и мнимые сравнения;

4. За основною функцією розрізняються *об'єктивні й суб'єктивні* порівняння.

5. За наявністю чи відсутністю бази порівняння – *позитивні та негативні* [35, с.56].

Стилістично виділяють порівняння мовні (інакше, звичайні, загальноприйняті, традиційні, штаповані) і мовленнєві (індивідуальні, асоціативні, стилістично забарвлені, образні, okazionalnі, художні, авторські, оригінальні, поетичні). Типи порівнянь розрізняються за переважанням одного з двох видів інформації – логіко-предметної і експресивної.

До *мовних* порівнянь зазвичай відносяться порівняння, що закріпилися в мові в результаті регулярного вживання. Вони перетворилися на своєрідні штампи, в стійкі сполучення: *хитрий як лис, голодний як вовк*. Традиційний характер таких штампів перетворює їх на фразеологізми, образна основа яких стає несуттєвою для їх загального підсилювального сенсу.

Найбільший інтерес представляють *індивідуально-авторські* порівняння. «...Образне порівняння мови у загальному вигляді можна визначити як прийом художнього мовлення, направлений на посилення впливу на читача (слухача) та заснований на частковому співвідношенні двох або декількох предметів або явищ» [18, с. 46].

Художні порівняння є суб'єктивними авторськими утвореннями, переважна більшість з них ґрунтована на нових асоціативних паралелях, що розширює наше уявлення про світ. У художньому порівнянні

емоційний зміст переважає над предметно-логічним, висувається на перший план. Метою такого порівняння є виділення і посилення інтенсивності ознаки порівнюваного компонента, а також створення певного настрою і відношення до нього. Якщо *логічне порівняння* – це засіб повідомлення інформації, факту, то *художнє порівняння* – цей більшою мірою засіб його інтерпретації.

За своїми властивостями цей тип порівняння відноситься до стилістично маркірованих компонентів художнього тексту: характеризується підвищеним рівнем стилістичної інформації, яка розуміється як додаткова інформація, що містить різні експресивно-емоційні, оцінні та інші конотативні відтінки.

Особливість сприйняття порівнянь з неактуалізованою ознакою (імпліцитно вираженою основою порівняння) полягає в тому, що неназвану ознаку читач відновлює сам відповідно до прийнятих в цьому мовному колективі еталонів, за навколишнім контекстом і в результаті власних асоціацій [27, с. 102].

Образне порівняння може бути виражене різними мовними засобами. Вивчення теоретичної літератури (Огольцев: 1978; Івашова: 2009; Камишова: 2006) дозволяє виділити наступні способи та засоби вираження порівняльного значення:

1. Лексичний спосіб (засобами вираження порівняльного значення є слова із семантикою порівняння: *похожий, подобный, похож, подобен, напоминает, вроде, в сравнении с, в виде* та ін.). Лексичний компонент указує не тільки на факт порівняння, але й водночас на результат. Ознака порівняння внаслідок використання лексичних засобів може бути невираженою: *Он похож на быка*, а може виражатись окремим словом: *Он силою напоминает быка* [21, с.12].

2. Словотвірний спосіб (у якості засобів використовуються компаративні словотвірні елементи). Найбільш продуктивним способом компаративного словотворення в російській мові В.М.Огольцев вважає

суфіксальний спосіб: Суфікси **-оват-**, **-еват-** - **ист-** мають значення «схожий частково, у певній мірі» (*вороватый воробей*); **-ат-**, **-чат-** позначають «похожий на то, що названо производящей основой» (*змеичатый, стрельчатый*), суфікс **-аст** «имеющий что-либо, что обозначено производящей основой, в большом размере, увеличенном виде» (*глазастый*) [21, с.12].

Прикметники, друга частина яких є стандартизованим показником порівняння (*-видный, -образный, -подобный*) або вказує водночас на об'єкт та основу порівняння (*-ногий, -лицый, -носый, головый*) мають структури з найбільш прозорими порівняльними відносинами, наприклад: *<Она работает акушеркой в родильном доме, очень веселая, круглолицая и все время ждет, что ей скажут: «Ой, какие у вас интересные глаза»>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=6).

Порівняльне значення в російській мові мають і складні прикметники, що позначають відтінки кольору шляхом зіставлення з предметом (*пепельно-серый, молочно-седой*): *<Это манто из бежеватопрозового каракуля, должно быть, крашеного, ибо розовых овец не бывает даже в капитализме>* (В.Т.«Хэппи энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=74)

Високу продуктивність мають словотвірні моделі прислівників, що утворені від основ прикметників суфіксально-префіксальним способом, де значення цілого складається із значень складових: *по-львиному, по-рыбы, по-детски*.

3. Морфологічний спосіб вираження порівняльного значення репрезентований у мові ступенями порівняння прикметників й прислівників – компаративами. У граматичних властивостях ступенів порівняння закладені великі семантичні можливості градуйованого вираження ознаки. У порівняльних конструкціях, де є об'єкт порівняння, ступені порівняння зустрічаються у єдності з порівнянням у родовому

відмінку (*родительный сравнения* – рос.), а також у сполученні слів *более, менее* з неповною формою позитивного ступеню та сполучниками *чем, нежели* при порівняльному звороті або підрядному порівняльному. Наприклад: *<Когда в библиотеке появилась новая сотрудница, темная и душистая, в платье цвета брусники, Петерс взволновался>* (Т.Голстая «Петерс» : http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=56)

4) Синтаксичний спосіб передбачає вираження порівняльного значення за допомогою таких засобів: деякі відмінкові (місцевий відмінок (*творительный превращения* – рос.) та займенниково-відмінникові форми іменників із займенниками *вроде, наподобие*; порівняльний зворот, підрядне порівняльне речення.

«*Творительный сравнения*» (рос.) утворюється від іменників з певним лексичним значенням: назв тварин, птахів, комах, деяких неживих предметів та вживається разом із дієсловом в функції обставини образу дії: *<Лизаветины костлявые руки расцветали язвами от ядовитых красок, и такими же язвами покрывалось Нинино ревнивое сердце, прибитое гвоздями над Гришиным изголовьем>* (Т.Т.Голстая «Поэт и муза»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=34).

Порівняльний зворот – це частина речення, що складається із словоформи іменника, прикметника або прислівника, (може бути із залежними словами) що позначає те, з чим порівнюється названий у реченні предмет, ознака або дія. Від підрядного речення порівняльний зворот відрізняється тим, що за синтаксичним статусом він не визнається предикативною одиницею.

Порівняльні відносини можуть бути оформлені складнопідрядними реченнями із порівняльними підрядними за допомогою сполучників *как, точно, словно, будто, как будто, подобно тому как, будто бы, чем ... тем, чем* та ін. Наприклад; *<У Кати было серьезное личико. Углы губ — немножко вниз, как будто она с тревогой*

прислушувалась к будущему, а там — ничего хорошего> (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=14).

Відносно лексичних і морфологічних засобів вираження порівняння зазначимо, що вони реалізуються в тексті, обов'язково поєднуючись з іншими мовними засобами, а не ізольовано, так, що їх можна вважати компонентами синтаксичних конструкцій, або, принаймні, лексико- і морфолого-синтаксичними засобами.

Як зазначає А.Є.Камишова, репертуар способів вираження порівнянь в художньому тексті значно ширше, ускладнюється їх структура, вони становляться розповсюдженими, набувають додаткові смислові акценти, з'являються цілі комплекси речень, що об'єднані операцією порівняння. На думку вченої, операція порівняння може виражатись певними синтаксичними конструкціями з додатковим значенням порівняння. Сталі мовні моделі порівнянь можуть використовуватись в тексті як самостійні порівняння та в якості вставлених структур, що відкривають розповсюджені конструкції порівнянь [12, с.12].

Є декілька компонентів художньої форми (портретна характеристика, опис пейзажу, опис психологічних станів) у структурі художнього тексту, які передбачають появу порівнянь. Нерідко порівняння зустрічаються в мовленні персонажів, доповнюючи мовленнєвий портрет героя.

Слід зазначити, що роль порівняльних конструкцій на рівні тексту недостатньо вивчена вченими. Інтерес представляють як прості, так і розгорнуті текстуальні порівняння. Виходячи з положення І.Р.Гальперіна про те, що серед численних прийомів вираження суб'єктивної модальності тексту значну роль грає система стилістичних прийомів літературної обробки, особливо засоби образності, епітети, повтори, метафори, евфемізми та ін., перспективним видається вивчення

порівняння як образного засобу саме на рівні тексту на матеріалі портретного опису.

1.2. Поняття й структура портретного опису як складника сучасного російськомовного прозового твору початку ХХІст.

В художній літературі одним із засобів характеристики художнього образу є портрет, за допомогою якого автор передає читачеві своє бачення фізичної та моральної сутності людського буття, дозволяє визначити місце особистості в ієрархії культурних цінностей в масштабах людської цивілізації.

В сучасній філологічній науці існують різноманітні тлумачення портретного опису від вузького до більш змістовного. А саме, у словнику літературознавчих термінів за редакцією Л.І.Тимофєєва знаходимо наступне поняття: «Портрет у літературному творі – зображення зовнішності героя: його обличчя, фігури, одяжі, манери триматися» [31, с.275].

Портрет у літературі – засіб типізації та індивідуалізації персонажів. Літературознавчий словник-довідник у сучасній редакції Р.Т.Гром'яка (2006 р.) надає розгорнуту, більш змістовну дефініцію «Маючи за основний предмет художнього зображення взаємодію з довкіллям, письменники описують зміни зовнішнього вигляду персонажів у конкретних ситуаціях, у взаєминах між ними. Пильна увага до портретів персонажів ґрунтується на загальній закономірності, згідно з якою внутрішні психічні стани людей відображаються в міміці (виражальні рухи м'язів обличчя), пантоміміці (виражальні рухи всього тіла), в динаміці мовлення (інтонація, темпоритм, тембр), диханні і т.п., що допомагає в процесі спілкування глибше розуміти внутрішній світ

один одного». Окрім того, одяг людини часто свідчить про її естетичні смаки, риси вдачі, майновий стан, рід занять. Тому письменники фіксують як зовнішній вигляд персонажів, так і їх внутрішній стан, намагаються витлумачувати відповідність чи розбіжність між їхніми так званими зовнішніми та внутрішніми портретами» [17, с.546].

Як композиційне ціле, портрет використовується у комплексі з іншими художніми засобами: описами думок та настрою героїв, розвитку сюжетних подій, описами діалогів персонажів. Таким чином, портрет є стержнем художнього образу. Портрет може бути *розгорнутим і фрагментарним, динамічним й статичним, психологічним, зовнішнім*, що уявляє собою опис зовнішності персонажу. В основу класифікації портрету покладені різні підстави.

Л.В.Серікова, розмірковуючи над портретом, уявляє його як цілісну систему взаємопов'язаних один з одним компонентів портретних характеристик. Учена називає три види портретної презентації персонажу: *людина внутрішня* (презентація сутнісних рис внутрішнього світу героя), *людина медіальна* (форма взаємопритягання людини внутрішньої та *людини зовнішньої*, що пов'язана із об'єктивацією психофізіологічних механізмів суб'єкта) та *людина зовнішня* (матеріальний бік існування героя) [29, с.5].

Портретне зображення героїв художнього твору допомагають та дозволяють побачити мовну майстерність письменника, зрозуміти його творчу манеру. Основними мовними засобами портретної репрезентації особистості у літературному доробку є, безумовно, лексичні засоби. Серед експліцитних лексичних засобів І.Я.Чернухіна виділяє три пласти: *немарковану, колоритоутворювальну та домінуючу* [38] лексику.

Матеріалом нашого дослідження є твори сучасної російської художньої прози (романи та оповідання) початку ХХІ ст. Тобто, йдеться про художній дискурс, який створений у соціокультурному середовищі російськомовної лінгвокультурної спільноти вказаного історичного

періоду, що об'єктивованій мовними формами, що відбивають його специфіку й утворюють функціонально-стильовий континуум.

Як зазначалося вище, поняття портрету персонажа в художньому творі може включати в себе опис зовнішності героя, його соціальну характеристику, опис внутрішнього стану персонажа.

Ідейно – естетичне значення портрета того чи іншого літературного персонажа розкривається через всю систему створених автором в даному творі образів, а саме, через відношення до нього інших героїв, через розвиток сюжету в цілому. Портрет не лише описує зовнішні риси героя, але й сприяє створенню характеру персонажа. Водночас портрет зазнає й зворотної дії, в результаті якої створюється «виразне глядацьке враження про зовнішність героя, економно використовуючи засоби «зовнішньої портретної виразності»» [3, с.27].

Портретний опис, як зовнішня характеристика персонажів, нерозривно пов'язаний з усією системою авторського художнього мислення. Відношення автора до герою як до відповідної в своїх проявах єдності робить його портрет стійким і цілісним. Цей факт дає можливість стверджувати, що той чи інший портретний опис носить не випадковий характер, а сприяє створенню закінченого художнього образу.

Словесний портрет – це елемент структури художнього тексту, частина його образної системи, яка вирішує завдання всебічного розкриття образу літературного героя, а в деяких випадках – ідейного замислу твору в цілому.

При цьому слід зазначити, що метою портретного опису зазвичай є конструювання образу, де окремі риси вказують на суттєві характеристики.

На думку В.А.Кухаренко, «Портрет виступає одним із засобів індивідуалізації персонажа. Окрім зовнішніх фізичних характеристик персонажа, до портрету включаються відомості про його зачіску, одягу,

манери, аксесуари, тобто про те, що відображає смаки, пристрасті, звички – індивідуальність героя. Портрет на відміну від пейзажу визначає і соціальну приналежність персонажа, і входить до темпорального континууму тексту, бо в костюмі знаходить своє відображення і доба, і пора року, і час доби» [14, с.142].

Портретний опис – це багатокomпонентна структура, що містить такі складові:

1. Зображення зовнішності: обличчя, волосся, статури і т.ін.;
2. Опис міміки, голосу і динаміки дихання, пантоміміки і манер;
3. Опис одягу і аксесуарів.

Власну типологію портретних описів розробила І.А. Бикова на матеріалі прозових творів А.Чехова [5, С. 12–21.] Дослідниця виділяє портретні описи за такими параметрами: 1) за кількістю описуваних персонажів (*одиничний, здвоєний, груповий*); 2) за співвідношенням зовнішнього і внутрішнього (*фізичний, психологічний*); 3) за повнотою опису (*детальний, стислий*); 4) за структурою (*концентрований, деконцентрований*) [5, С. 12–21.]

Концентрований портретний опис — це поодинокa репрезентація портрету, яка входить до експозиції твору і вже більш не повторюється і не доповнюється далі. Такий портрет використовується як для опису другорядних, так і для опису головних героїв невеликих за формою творів. Водночас концентрований портрет може бути не тільки дуже коротким але і детальним [6, с.43]. *Наприклад, < Сморода была молодая, рыжая, очень прямая, в шубе до пят. Не улыбалась, не хотела нравиться. Смотрела спокойно и прямо>* (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=21).

Деконцентрований портретний опис – це багатокomпонентна єдність, що постійно відтворюється в процесі розвитку подій, яка утворює ланцюжок, ланки якої мають різний ступінь віддаленості один від одного, кожна ланка якої сприяє створенню більш повного й

незабутнього образу персонажа. При цьому ідентифікація героя у кожній ланці відбувається завдяки повторюваності головної ознаки персонажу, заявленої у першій ланці [6, с.44]. Деконцентрований портрет, в основі якого лежить домінуюча ознака, можна назвати портретом із лейтмотивом. Наприклад: *<У Анестези были **ореховые волосы**, бежевые одежды, она вся была стильно-блеклая, с высокой грудью и тонкой талией>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=37), *< Анестези вытащила зеркальце и проверяет грим. Ее **ореховые волосы** стоят облаком и блестят от физического здоровья ...>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=39).

О.В. Омецинська доповнює класифікацію І.А.Бикової та виділяє види портретного опису за ознакою композиційної будови [23, с 211.]:

1) **цілісний портретний опис** – це такий опис, який містить у собі більш чи менш детальне зображення зовнішності героя, наприклад: *«Катя — это румянец и русская коса. А в ее внешности было что-то от филиппинки: маленькое смуглое личико, прямые черные волосы, кошачьи скулы, невозмутимость, скромность. В ней не было ничего от «деловой женщины», или, как они называются, бизнес-вумен. Отсутствие хватки, агрессии — скорее наоборот. Ее хотелось позвать в дом, покормить, дать подарочек...»* (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=14).

2) **фрагментарний портретний опис** – це опис, у якому подана одна (чи більше) суттєва деталь, наприклад: *«Однажды Ромео заехал ко мне на работу — седой, в голубом, красавец. Мы сидели и беседовали»* (В.Т. «Мужская верность» : http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=6); *<рядом Маруся — маленькая головка на высокой шее, дивные плечи, овальный лоб, покорность во взоре >* (В.Т. «Можно и нельзя»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=63).

Художня деталь визначає лише незначну ознаку явища або ситуації, даючи право читачу самому домислювати картину. «Художня деталь – засіб словесного мистецтва, якому властива особлива змістова наповненість, символічна зарядженість, важлива композиційна та характерологічна функція» [17, с.718]. «Індивідуальність зовнішніх проявів почуттів, індивідуальність вибіркового підходу автора до цих зовнішніх проявів, що спостерігаються, породжує нескінчену різноманітність деталей. Деталь – потужний сигнал образності, що пробуджує в читача не тільки співпереживання з автором, але власні творчі прагнення» [23, с.211].

О.В.Омецинська систематизує портретний опис за **інтеракційними характеристиками** [23, С.211-212]; виходячи з цього критерію виділяє:

1) **автономний портретний опис**, тобто такий, який охоплює структуру одного висловлювання або декількох висловлювань, наприклад: *<У Иры обыкновенное худое тело, никаких особенных изгибов, кожа бледная, талия длинноватая, на голове наверчен платок. Ноги нормальные. Владик уже где-то загорел, сильный как бычок, ноги красивые, плечи в порядке. Хорош>* (Л.П. «Са и Со»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=16).

2) **вбудований портретний опис**, коли деталь включено до структури висловлювання, наприклад: *<Тихая Нина, глаза водянистые, большие как буркалы, молчит (на работе готовит микстуры и мазилки и тоже, наверно, молчит)>*, *<Та тонкая нить судьбы, на которой привязана была эта лупоглазая корова Нина, вдруг затрепетала, забренчала и натянулась золотым лучом, как от небольшого мало мощного прожектора, шарящего в глухой тьме>* (Л.П.«Богиня Парка» http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=2).

2) **комбінований портретний опис**, тобто такий, що поєднує автономний та вбудований типи, наприклад: *<У Са белое детское*

брюхо, длинные сильные ноги как колонны, длинные руки. Что же касается Со, то она в тесном купальнике, такая маленькая, черные кудри по плечам и все время смеется. Са и Со брызгают друг на друга, хохочут, вот обе плюхнулись в воду как рыбы и помчались хорошим кролем, обученные девки>; <Вот они выходят на бережок, дылда Са и маленькая Со, головы облизанные, глазки слипшиеся...>; <Больше всех довольна высокая, толстая Са. Она, оказывается, очень остроумная и свободная девка и дико смешит Со и ребят> (Л.П. «Са и Со»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=16).

Як зазначає О.В.Омецинська, «типи портретного опису виділені за композиційними та інтеракційними характеристиками дещо асиметричні: цілісний портрет є завжди автономним, а фрагментарний може бути і автономним, і вбудованим; комбінований поєднує ознаки цілісного та фрагментарного» [23, С.212].

Л.В.Горішна, досліджуючи особливості портретного опису в творчості Ф.С.Фіццджеральда, виділяє моно тематичні портрети: туалетоцентричний (опис одягу персонажа), колороцентричний (кольорова характеристика персонажа), предметноцентричний (порівняння зовнішніх характеристик персонажа з певними предметами), зооцентричний (порівняння персонажа з тваринами), флороцентричний (порівняння персонажа з рослинами), характероцентричний (опис зовнішності персонажу). Портретний опис, у якому перетинаються різні тематичні ознаки, створює портрет сумісної семантики (полісемантичний). Портрет сумісної семантики – це загальний опис зовнішності, який може охоплювати декілька різнопланових характеристик персонажа [8, С.28-31]

Розглянемо моно-тематичні та полісемантичні портрети більш детально.

1). Перший тип портретного опису (туалетоцентричний) – опис костюму персонажа, основна функція якого – вказати на соціальну

приналежність героя: *<Нотариус Галя сидела за столом возле окна. На ней была мохеровая вязаная шапка, какие носили при социализме. Серый костюм не украшал Галю, а просто сохранял тепло. Похоже, Гале было все равно, как она выглядит. А может, у нее был другой вкус. Не плохой, а другой>* (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=26).

2). Другий тип – колороцентричний портретний опис. Оскільки певний колір у людській свідомості пов'язаний з певним значенням, то і письменник, як носій певної культурної традиції, використовує кольорову палітру для створення цілісного образу. Тобто колір іноді стає семантичною домінантою в портретному описі. Наприклад: *<Захотелось красиво одеться. Она оделась в бежево-розовой гамме, надушилась изысканными духами и вышла – розовая и благоухающая, как ветка сакуры>* (В.Т.«Телохраниитель»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=56).

У проаналізованих творах ми зустрічаємо поєднання двох типів портрету: туалетоцентричного та колороцентричного: *<У Анестези были ореховые волосы, бежевые одежды, она вся была стильно-блеклая, с высокой грудью и тонкой талией. Одевалась дорого, у нее были вещи из самых дорогих магазинов, но обязательно с пятном на груди и потерянной пуговицей. Неряшливость тоже каким-то образом составляла ее шарм. Она безумно нравилась мужчинам>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=37).

3). Третій різновид портретного опису – характероцентричний, під яким розуміється опис характеру персонажа, звичок, його здібностей, інтересів та ін. На сторінках творів відбувається взаємодія реальних подій та героїв, і тоді письменник обережно вводить читача у цей світ, щоб реальне та ірреальне не було помітним. Тому герої з'являються перед читачем як реальні люди, з іменами, що мають батьків, професію, звички, як звичайні люди у реальному житті. Наведемо приклад: *<Теперь история отца: его отец с детства не знал трудностей, играл*

знаменитый концерт Паганини спокойно, вырос красавцем, лукавым божком любви, пришел в консерваторию, а там обычная шутка: а кто же в консерватории не живет с мальчиками (вопрос) — а только женщины (ответ), но одна нашлась: не мать ему и не жена, а спасла его из рук другого виртуоза, взяла и вырастила из вундеркинда мужчину-скрипача, знаменитость, хотя и не великого ранга (каким был тот, великий, кто хотел его взять в постель и в ученики). Тот великий был одновременно великий грешник и вымаливал у Бога прощение, выпевая смычком молитвы, каждый раз вроде проклинал искусителя, искал спасения, рассказывал своими небольшими руками о горестях и глубине падения, о неразрешимости вопроса. Ты ли меня таким создал и покинул, Ты ли?> (Л.П. «Бессильные руки»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=5).

Іноді портрет відображає внутрішні переживання героя, його почуття, емоції, фізіологічний стан, тобто включається до його психологічної характеристики, наприклад:

Варто звернути увагу і на те, що портретний опис є динамічним, він передає зміни у зовнішності героя, пов'язані зплинністю часу й нерідко розкриває причини і обставини, що призвели до цих змін, наприклад: *<Какое становилось у Таньки лицо, когда он шел к ней навстречу. Сколько сумасшедшей радости в глазах. Никогда не ссорились. С ней нельзя было поспорить. Сделаешь замечание — виновато моргает. Лицо такое несчастное, что сразу жалко. А как слушала... Глаза выдвигались вперед, будто на столбиках, сейчас — выскочат от напряженного внимания>. <Эти ее лица — радостное, несчастное, внимательное — как зеркало, в которое он смотрелся и видел в нем себя, невероятно преображенного, прекрасного. Вот чем была Танька>*(В.Т.«Хэппи Энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=77), *<И как изменилось Танькино лицо. Она стала похожа на провинциальную учительницу в очечках, с аккуратненьким вторым подбородком,*

которая учит детей строго по учебнику. Своих мыслей нет > (В.Т.»Хэппи Энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=78).

4. Предметноцентричний (порівняння зовнішніх характеристик персонажа з певними предметами) портретний опис: <В театре, на людях, Деничка выглядел не очень. У него была проблема со зрением, он носил очки, минус 10. Глаза за толстыми стеклами выглядели как две точки. Рот маленький и круглый, как копейка. Уши — на два сантиметра выше, чем у всех — верхняя часть ушной раковины не закруглялась, а была ровной, будто ее разгладили утюгом> (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=6).

5. Зооцентричний (порівняння персонажа з тваринами) портрет дуже поширений в художніх текстах, ця закономірність пояснюється постійним прагненням людства ідентифікувати, порівнювати себе з тваринами: Наприклад: <За рулем сидел парень, похожий на красивую гориллу> (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=32).

6. Флороцентричний (порівняння персонажа з рослинами) портрет також часто зустрічається в сучасній прозі. Наведемо приклад: <Руки у нее крючковатые, шишки сидят, как на еловых сучьях, ноги отечные, да и он тоже красавец каких поискать, образцы человечества> (Л.П.«Ребенок Тамары»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=89), <Маша — журналистка, молодая, коротенькая, как кочерыжка, с личиком ангела Возрождения> (В.Т. «Все нормально, все хорошо»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=89).

7. У своєму дослідженні ми ще виокремлюємо топонімічний портрет, коли порівняння у портретному описі з ім'ям власним, допомагає створити цільний образ. Наприклад: <Катя пила сухое кипрское вино и ела фрукты, как Суламифь, которая изнемогала от любви> (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=17).

Для усієї образної системи художнього твору портрет є вагомим складовим. Зовнішня характеристика як елемент структури образу

персонажа вирішує авторський задум – всебічне розкриття особистості, занурення в її внутрішній світ. Усе зазначене вище дає підстави стверджувати, що портретний опис є складником художнього дискурсу, який формує уявлення про зовнішність персонажа, деталізує його домінуючі риси, особливості поведінки, звички тощо.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОРІВНЯНЬ У ПОРТРЕТНОМУ ОПИСІ НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКОЇ ПРОЗИ

Вивчення портретного опису як фрагмента тексту неможливе без аналізу лексики. Як відомо, портретний опис, що репрезентує зовнішність людини, містить особливий набір мовних (лексичних) засобів, притаманних тільки йому. Це ті мовні засоби, що передають деталі зовнішності (обличчя, зачіска), особливості голосу, одягу, навіть, характеру персонажів. Дослідники вважають, що аналіз портретного опису на лексико-семантичному рівні є особливо важливим, оскільки без ретельного вивчення лексичних засобів неможливе виявлення тих складових, які дозволяють кваліфікувати той чи інший опис як портретний.

Предметом нашого дослідження у другому розділі є *порівняння* як мовні складові портретного опису російськомовних прозових творів письменниць початку ХХІ століття Вікторії Токаревої, Людмили Петрушевської, Тетяни Толстой.

2.1. Структурні різновиди порівнянь у портретному описі

Під час аналізу портретних описів в аспекті функціонування порівнянь, що були відібрані методом суцільної вибірки, на матеріалі сучасної російської прози, зокрема, збірки оповідань «Про любов» В.Токаревої, «Оповідання про любов» Л.Петрушевської, «Не кись» Т.Толстой, ми виділили декілька груп порівнянь залежно від способів їх граматичного вираження. Продемонструємо це на прикладах.

1. **Лексичний спосіб** (за допомогою слів із семантикою порівняння: *похожий, подобный, похож, подобен, напоминает, вроде, в*

сравнении та ін.). Наприклад: *<Сосед — молодой и пузатый, похожий на переросшего младенца, расчищал въезд перед гаражом>* (В.Т.«Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=24); *<За рулем сидел парень, похожий на красивую гориллу>* (В.Т.«Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=32); *<«Козел», – подумал Костя, хотя парень был похож не на козла, а на филина>* (В.Т.«Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=13); *<Она положила руки ему на плечи. Благоухающая, как жасминовая ветка. В голубом пальто из кашемира. Она не похожа ни на одну из трех чеховских сестер>* (В.Т.«Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=16); *<У тещи и жены были одинаковые глаза, и эти же глаза переключались на лицо сына и делали его похожим на пастушка>* (В.Т.«Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=34); *<Я не рассматривала Мориса, но увидела все и сразу. Самым удачным были рост и одежда. Все остальное никуда не годилось: круглые немигающие глаза, тяжелый нос, скошенный подбородок и пустая кожа под подбородком делали его похожим на индюка. Законченный индюк>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=38); *<Нас встретила жена Мориса – маленькая, изящная, моложавая, со злым лицом. Она в самом деле была похожа на грузинскую аристократку, хотя и не черная. Шатенка>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=42); *<Это был сорокалетний человек, отдаленно похожий на Ленина в период эмиграции>* (В.Т.«Можно и нельзя»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=60); *<Толик оказался иногородним студентом с юридического и тоже жил в общежитии. Внешне он был похож на несчастного немца: белесенький, голубоглазый, голова яичком, ничего особенного>* (В.Т.«Хеппи Энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=71); *<Мишаткин лежал один... Он был похож на революционера, умирающего от чахотки: запавшие щеки, большие глаза с блеском благородной идеи>*

(В.Т.«Хеппи Энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=74); <Линия глаза в окружении морщин напоминала рисунок голубя мира Пикассо>

(В.Т.«Хэппи энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=75); <Изысканный хрупкий мальчик, похожий на жениха Дюймовочки — принца эльфов>

(В.Т. «Хэппи энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=76); <Раньше Валентина была некрасивая, но милая, с неповторимыми душевными качествами, вроде собаки-дворняжки: незатейливая, но умная, преданная до слез> (В.Т. «Телохраниль»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=50); <Ковбой был одет в голубую фланелевую курточку с капюшоном, похожую на распахнутую. Свои жидкие светлые волосы он распустил по плечам. Это его простило. Он походил на детдомовского ребенка, от которого отказалась непутевая мамаша> (там же, с.54); <Владик, с которым она немедленно стала повсюду появляться, он-то был жутко красивый парень, похож на какого-то американского киноартиста> (Л.П. «Са и Со»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=15); <Теперь второй персонаж этой истории, маленький крепыш, похожий на безрогого телка, Сергей Иванович > (Л.П. «Колыбельная птичьей родины»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=19); <Еще в детстве она была похожа на розовую ренуаровскую девушку> (Л.П. «Как много знают женщины»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=21); <Тут на арену выступает второе действующее лицо, похожее на лягушонка, худое и невзрачное, студентка актерского факультета того же университета Карпенко> (Л.П. «Дайте мне её»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=40); <Женечкина душа представляла собой подобие гладкой трубы – безо всяких там закоулков, тупичков, тайничков, или, боже упаси, кривых зеркал> (Т.Т. «Самая любимая»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=76);

2. Словотвірний спосіб граматичного вираження порівнянь представлений наступними формами:

а) суфіксами прикметників (-ист-, -аст-, -оват-, -ин-).
 Наприклад: < Там сидела **грудастая** брюнетка и смотрела перед собой >
 (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=10); < Нос — **великоват**, но он не мешал > (там же); < Вообще он роскошный мужчина — играет, конечно, в богему, ну и пусть, — волосы до плеч, с проседью, глаза **ястребиные**, желтые, лицо рябоватое, носит блузу > (Т.Т. «Пламень небесный»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=40);

б) компаративними утвореннями із суфіксами (-еск-, -инск-, -ск-, -к-).
 Наприклад: < **Юношеская** форма головы, вихор на макушке и одухотворенное выражение лица > (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=7); < Чистое лицо. Молодое **монашеское** лицо с чистым помыслом в глазах. Вот так: с чистым помыслом и бокалом шампанского. Красиво > (В.Т. «Телохраниитель»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=53);

в) прикметниками, похідними від іменників за допомогою формантів -ногий, -головый, -лицый, -носый, -глазый, що водночас указують і на об'єкт і на основу порівняння. Наприклад : < **Краснолицый** инспектор громко отчитывал женщину: — Как вы себя ведете? Вот возьму и вызову сейчас милицию > (В.Т. «Хэппи энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=76); < ...подруга по имени Франсуаза. ...Она работает акушеркой в родильном доме, очень веселая, **круглолицая** и все время ждет, что ей скажут: «Ой, какие у вас интересные глаза» > (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=42); < Поэтому Карника не взяли в штат театра. Тощая **лупоглазая** артистка не приглянулась Оське > (Л.П. «Дайте мне её»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=40); < Аркадий Борисыч долго моет руки... Стоит, розовый, сытый, тугой, **яйцевидный** > (Т.Т. «Поэт и муза»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=33);

г) прикметниками на позначення кольору, шляхом зіставлення з предметом: Наприклад: *<Катя — это румянец и русская коса. А в ее внешности было что-то от филиппинки: маленькое смуглое личико, прямые черные волосы, кошачьи скулы...>* (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=14); *<Он все понимал, но не мог отделаться от ее желудевых глаз, от опущенных уголков рта, как будто ее обидели>* (там же); *<Анестези вытащила зеркальце и проверяет грим. Ее ореховые волосы стоят облаком и блестят от физического здоровья>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=39); *<Старуха актриса сидела перед зеркалом и накладывала грим ... Она причесала свои волосы, медные от хны. Положила темные румяна цвета терракоты (сравн. в род.п.). «Как в Египте», — подумала она. Медный тон волос и лица, кирпичный румянец>* (В.Т. «Телохраниль»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=58); *<И обязательно каждый раз приглашался фотограф — в данном случае это была рыжая молодая красотка Рина с неправдоподобно вишневыми губами, с золотыми ресницами, розовыми веками...>* (Л.П. «Предостережение Аник»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=7); *<Белые марлевые лица, одни глаза>* (Л.П. «Дайте мне её»: 43); *<Он увидел Изольду на рынке и пошел за ней следом. Глянув сбоку в ее голубое от холода лицо, в прозрачные виноградные глаза...>* (Т.Т. «Круг»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=31);

д) афіксами прислівників, утворених від основ прикметників суфіксально-префіксальним способом (*по-...-ому, по-...-ски*). Наприклад: *<Маруся ходила среди них, скромно повязав платок, глядя по-монашески вниз>* (В.Т. «Можно и нельзя»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=63); *<У Петерса с детства были плоские ступни и по-женски просторный живот>* (Т.Т. «Петерс»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=55).

3. **Морфологічний спосіб** вираження порівняльних конструкцій представлений декількома різновидами:

а) порівняльним ступенем прикметника або прислівника:
 Наприклад: <В роду Мецкерских мужчины были **красивее** женщин> (В.Т.«Можно и нельзя»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=65); *Эля была красивее Аникеевой* (В.Т. «Хэппи энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=80); *Она была гораздо красивее Пугачевой и пела ненамного хуже, а вот поди ж ты...*(В.Т. «Все нормально, все хорошо»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=85). <Света шептала, шептала, и я видела: **лицо** Нади становилось **светлее, спокойнее...**> (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=7); <Стройненькая, ладная, **не хуже никакой кинозвезды**, наша Кармен вся светилась любовью> (Л.П. «С горы»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=24); <Короче говоря, через день они встретили на Киевском вокзале Клавдию Ивановну, суровую старушку со скорбными, сухими, горящими черными глазками. **Одеда** она была **хуже бомжихи**, в какое-то грязное помойное пальто> (Л.П. «Как Пенелопа»): http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=51);

б) у порівняльних конструкціях, де є об'єкт порівняння, ступені порівняння зустрічаються у єдності з порівнянням у родовому відмінку:
 Наприклад: <Собираясь на открытие, замотала лодыжку эластичным бинтом и, чтобы скрыть потраву, надела выходные черные шелковые брюки и шелковый **пиджак цвета горчицы**> (В.Т. «Телохраниитель»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=51); <А самое потрясающее у Марианны были именно фигура и лоб. Она носила **прическу балерины** — все волосы назад, в хвостик, чтобы видны были лоб и шея> (В.Т. «Можно и нельзя»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=59); <У выбранного предмета **лицо принца**, светлые волосы, он давно уже отмечен в коридорах факультета, где шмыгает юная дева, он герой, звезда, немного **плейбой**> (Л.П. «Колыбельная птичьей родины»):

http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=17); *<То есть Владик ...и дальше мелькал своим крепким кудрявым затылком, широченными плечами, своей мордочкой ребенка где-то там, в стране снов, среди цветущих лужаек, подальше>* (там же); *<Большая и высокая, уверенная, обеспеченная всем — голос (сопрано), слух, внешность негра...>* (Л.П. «Лайла и Мара»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=31); *<Когда в библиотеке появилась новая сотрудница, темная и душистая, в платье цвета брусники, Петерс взволновался>* (Т.Т. «Петерс»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=56);

4. Синтаксичний спосіб вираження порівнянь найбільш різноманітно представлений в мові досліджуваних творів. До даної групи увійшли наступні типи порівняльних конструкцій:

а) порівняльні звороти із сполучниками «как», «будто», «точно» и др. Наприклад: *<А сам со своей жадностью он не сталкивался и не перебирал золотые монеты в сундуке, как Скупой рыцарь* (В.Т. «За рекой, за лесом»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=1); *<Ей вдруг захотелось бросить в полукитайца с его круглым, как тарелка, лицом>*; *<Его все любили, и было за что: ошеломительно талантливый, добрый, открытый настежь, как большой ребенок>*; *<Его лицо было приподнято, обращено в сторону Карины и светилось, как люстра Большого театра>* (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=11); *<А Марианна, с широкими плечами, в декольте и накидке из белых перьев, метала в себя рюмки, становилась шумная, оживленная, немного вульгарная, как залюбленный ребенок, распущенный от чрезмерной любви взрослых>* (В.Т. «Можно и нельзя»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=67); *<Администратор домыслила себе остальное тело, поросшее волосами, как у первобытного человека>* (В.Т. «Все нормально, все хорошо»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=85); *<Машиа — журналистка, молодая, коротенькая, как кочерыжка, с личиком ангела*

Возрождения. Умная, как мужик, и простодушная, как ребенок. Всему верит, будто вчера на свет родилась> (там же, с.89).

б) порівняння є частиною складного іменникового присудка. Наприклад <*Рот маленький и круглый, как копейка*> (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=6); <*Бабка была из тех прелестных старушек... Как удачный, добрый и красивый, да еще и трогательный младенец она была*> (Л.П. «Как много знают женщины»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=21); .

в) порівняльні підрядні речення (повні й неповні). Вони приєднуються за допомогою сурядних сполучників. Наприклад: <*Розу все время трясло, как будто она стояла босыми ногами на оголенном проводе*> (В.Т. «За рекой, за лесом»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=1); <*Юношеская форма головы, вихор на макушке и одухотворенное выражение лица. Как будто он ловил лицом солнце*> (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=7); <*Катя перестала есть и внимательно посмотрела на Костю, как будто примерила*> (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=31); <*...верхняя часть ушной раковины не закруглялась, а была ровной, будто ее разгладили утюгом*> (В.Т. «Мужская верность»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=6); <*Вид был неопрятный, как будто ночевала на мельнице, на мешках с мукой*> (В.Т. «Хеппи Энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=75); <*Кожа на лице и на руках в мелкой ряби, как будто ветер прошел по воде*> (В.Т. «Все нормально, все хорошо»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=85); <*Владик именно этим, видимо, и заинтересовался и посмотрел Маше прямо в лицо, как иногда поворачивался и смотрел на Машу с ее колен собственный Машин кот, обернется и поглядит, как бы сам себе не веря*> (Л.П. «Колыбельная птичьей родины»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=17); <*У Кати было серьезное личико. Углы губ — немножко вниз, как будто она с тревогой*

прислушивалась к будущему, а там — ничего хорошего> (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=14)

г) порівняння, що виражене підрядним означальним реченням з додатковим значенням порівняння. Наприклад: *<...а жена его пребывает в постоянном словесном поиске (где радость, где молодость) и разочарована, то есть она в таком возрасте, когда человек вспоминает, что как-никак имеет право на ежедневный и достаточный секс*> (Л.П. «Бессильные руки»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=4); *<Мужская сторона, как это бывает на собачьих свадьбах, разношерстная, четыре особи, один высокий, тоже во всем праздничном, в сером костюме по такой жаре, то есть надел самое лучшее...>* (Л.П. «С горы»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=24); *Она была уже довольно далеко, светясь под фонарем как дорожный столбик с флюоресцентным покрытием. Сверкала вся, с головы до ног, как будто в довершение всего на нее падал свет приближающихся фар* (Л.П. «С горы»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=26); *<...и Лизаветина испуганная, толстая, непохожая дочь над школьными тетрадками, такая, будто Лизавета скрестилась во время оно с сенбернаром*> (Т.Т. «Поэт и муза»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=34); *<...ужасный черный рот, где пеньки зубов наводили на мысли о застарелом пожарнице*> (Т.Т. «Огонь и пыль»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=36);

д) порівняння, що виражене іменником в орудному відмінку, який синонімічний звичайному порівняльному звороту. Наприклад: *<Круглое лицо, неподвижные глаза и нос крючком*> (В.Т. «Стрелец»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=13); *<А тот, новенький, все забывался и возносился фонтанчиком легкой радости, в силу чего не особенно преуспел*> (Л.П. «Бессильные руки»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=6); *<Олег, кстати, совершенно*

некрасивый, но характерная черта: в дружбе с первыми девушками курса, это Лина, Алка и Таня. Он с ними в дружбе, а бегают за Ниночкой, белым баришом, она удивительная дура > (Л.П. «Колыбельная птичьей родины»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=17); <Кармен, как-то поутихнув, приобрела мягкость и некий золотой ореол (то ли юг повлиял, загар). **Волосенки** ее выцвели, распрямились слегка, **легли белой волной, раз**> (Л.П. «С горы»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=24); <Когда эта Мара выходит в маечке и шортиках, больше ничего на ней нет, только плюс высокие красные сапоги и загорелое тело, **черные волосы облаком...**> (Л.П. «Лайла и Мара»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=33); <В первый раз Александра Эрнестовна прошла мимо меня ранним утром, вся залитая розовым московским солнцем. Чулки спущены, **ноги – подворотней**, **черный костюмчик засален и протерт**> (Т.Т. «Милая Шура»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=4); <Блаженно улыбаясь, с затуманенными от счастья глазами движется Александра Эрнестовна по солнечной стороне, широким **циркулем переставляя** свои дореволюционные **ноги**> (там же); <Александра Эрнестовна закапывает в глаз желтые капли. Розовым воздушным **шариком** просвечивает голова через тонкую паутину. Этот ли мышинный хвостик шестьдесят лет назад черным **павлиньим хвостом** окутывал плечи?> (там же, с.5); <Таков Филин. Сядет в кресло, покачивая туфлей, **пальцы сложит домиком, брови дегтярные...**> (Т.Т. «Факир»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=7); <У него было две **бороды**: одна густая, потемнее, а посередине ее как будто другая, поменьше, рыжеватая, узким **пучочком** росла на подбородке> (Т.Т. «Охота на мамонта»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=25); <Свою фотографию – каштановые кудри, **брови коромыслом**, взгляд строгий – Зоя сунула Владимиру в бумажник> (Т.Т. «Охота на мамонта»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=26); <Бледные щеки, **волосы** –

водорослями вдоль щек, слабые руки, легкие ноги – все заворачивало...> (Т.Т. «Спи спокойно, сынок»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=28); <Вот Светлана... она-то не завидует никому, у нее есть все, да только придуманное, глаза ее и страшный рот **горят пожаром**> (Т.Т. «Огонь и пыль»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=37); <Родилась – лет пятьдесят назад; назвали Наташей. Имя обещало большие серые глаза, мягкие губы, нежный силуэт, веселые волосы с искорками. А вышло – толстое, пористое лицо, **нос баклажанчиком**, унылая грудь и короткие, крутые велосипедные икры> (Т.Т. «Вышел месяц из тумана»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=60); **Растерянным соколом озирался** Коновалов, описывал круги, щелкал клювом, а потом неохотно взмыл и скрылся за синим лесом (там же); <Наташа, раскинула руки, засмеялась и влюбилась... **собакой** бегала за веселым изюмцем по магазинам, махала рукой из длинных очередей> (там же, с.62); <...и в августе 1923 года вернулась в Петроград: подстриженная, в новой, модно-короткой юбке и шляпке грибом, держа подростшего, испуганного папу за руку (Т.Т. «Йорик»: http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p=74);

е) порівняння, що виражене дієприслівниковим зворотом. Наприклад: <**Босые ноги** идеальной формы выделялись на темно-красном ковре, **сияя как мраморные слепки**> (Л.П. «Колыбельная птичьей родины»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=20); <Она была уже довольно далеко, светясь под фонарем **как дорожный столбик с флюоресцентным покрытием**> (Л.П. «С горы»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=26);

ж) порівняння, виражене дієприкметниковим зворотом: <...и свежий очень пухлый розовый рот, **хранящий в себе как бы ровный ряд очищенных миндальных орехов...**> (Л.П. «Богиня Парка»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=5); <Маленькая пухлая немолодая женщина, обремененная заботами, **ушедшая в свое тело как в**

раковину...> (Л.П. «По дороге Бога Эроса»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=35);

Окрему групу складають так звані *непрямі порівняння*, коли відсутні граматичні показники його оформлення. Що це порівняння ми здогадуємося із контексту. Наприклад: *<Валентина красивой никогда не была. С возрастом как-то выровнялась, а в ранней молодости — ни кожи ни рожи, ни рыба ни мясо. Глаза мелкие, как семечки, прорезаны косо. И такой же косою короткий рот. А в середине — кое-какой нос. Такое впечатление, что Создатель сделал это лицо, посмотрел и откинул в сторону. Не получилось>* (В.Т. «Телохраниитель»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=50); *<На этом фоне Илья передвигался по квартире, ел, пил, спал. У него была манера ходить голым по пояс в пижамных штанах. Из-под мышек торчали жесткие кусты ржавых волос. А на груди и животе волосы были с проседью и курчавились. Илья шумно скреб живот ногтями, и если не смотреть, а только слушать, то можно подумать: корова чешется о забор>* (В.Т. «Хеппи Энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=71);

Ми знайшли випадки, коли порівняння розгортається (*розгорнуті порівняння*) у велику синтаксичну фігуру, коли складники начебто дуже далекі за змістом, викликають цілий комплекс асоціацій та сприяють глибокому сприйняттю усього складного образу, його семантичної структури. Наприклад: *<Линия глаза в окружении морщин напоминала рисунок голубя мира Пикассо. Овал глаза — очертания голубя, птичье тело. А веер морщин в углу — хвост>* (В.Т. «Хеппи Энд»: http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p=76);

<И А. А. замер на полушаге, как замирает петух, втянув, отшатнувшись, голову и занеся лапу — но еще не ступив ею. — Вы сколько должны-то? — строго, даже недоброжелательно продолжала Алевтина.

По силуэту было видно, что **петух** обомлел, — видимо, А. А. подумал, что тетка обозналась, приняла его за кого-то другого. — Кто? — брякнул этот половозрелый **самец** и влип, потому что на самом деле ему надо было бежать на верандочку, накинуть дверной крючок и мигом на топчан, мигом! И с головой одеялом накрыться!>.

<**Петух** подумал, **протянул лапу** в пятнистой штанине и с грохотом поставил ее впереди себя. То есть сделал первый шаг навстречу своей судьбе. Потом поднял вторую жилистую ножку и занес ее над землей в намерении сделать следующий шаг. Сердце **петуха** сильно билось.

Но он неуклонно ступал и ступал вперед, **гремя доспехами, тряся сережками и качая тряпочкой красной бороды. Глаза его в сухих оранжевых ободках торчали как блестящие пуговики. Гребень** налился клюквенным соком и тяжело нависал. *Полная картина!*> (Л.П. «Богиня Парка»: http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p=2)

Під час вивчення граматичної структури порівняльних конструкцій у портретному описі в сучасних російськомовних прозових творах В.Токаревої, Л.Петрушевської, Т.Толстой ми дійшли висновку, що порівняння в їх текстах може бути виражене одним словом, словосполученням, реченням або навіть синтаксичним цілим. Аналіз структурних особливостей показав, що в портретних описах використовується переважна більшість трьох - та двохкомпонентних компаративних конструкцій, в яких складові елементи (образ, ознака, предмет порівняння) вирізняються різним ступенем розповсюженості.

Письменниці у портретному описі віддають перевагу порівняльним зворотам, а також порівнянням, вираженим лексичним способом за допомогою слів із семантикою порівняння: *похожий, подобный, похож, подобен, напоминает, вроде, в сравнении*. Різноманітно представлена група порівнянь, що виражена синтаксичним способом (порівняльні звороти, підрядні порівняльні речення, підрядні

означальні речення з додатковим значенням порівняння та ін.). Вона є найпоширенішою у портретному описі.

2.2. Семантика порівнянь у портретному описі в залежності від об'єкта

Як уже зазначалося у теоретичному розділі, порівняння є важливим операційним прийомом пізнання світу, що направлене на визначення подібних і різних властивостей дійсності. Порівняння часто зустрічається в художньому тексті, зокрема, в портретному описі, з метою більш точної, конкретної передачі інформації, правдивості висловлювання та зображення, конкретизації рис суб'єкта порівняння через зіставлення його з об'єктом порівняння. Семантичні групи, до яких входять об'єднання слів, у якості суб'єктів та об'єктів порівняння, дозволяють визначити і провести аналіз сфер навколишньої дійсності, що зустрічаються на сторінках прозових творів письменниць сучасності.

Оскільки суб'єктом порівняння в проаналізованих художніх творах є *портрет* з усіма його складовими (обличчя, риси обличчя, фігура, зріст, зачіска, одяг, поведінка персонажу і т.ін.), то для нас особливий інтерес представляє образ порівняння (об'єкт), як структурний елемент в операції порівняння, що дозволить визначити семантичну модель порівняння та відзначити індивідуально-авторський почерк кожної письменниці (В.Токаревої, Т.Толстой, Л.Петрушевської).

Лексеми, що репрезентують образ порівняння у портретному описі, об'єднані у тематичні групи. Аналіз мовного матеріалу дозволяє виділити в залежності від об'єкта порівняння 7 основних груп. А саме:

1. Порівняння із відомими особистостями (політиками, акторами, митцями тощо). До характерних ознак порівнянь можна віднести той факт, що письменниці в якості образу активно використовують власні імена відомих політичних діячів, митців акторів, співаків, музикантів тощо. Антропоніми у названих авторів найчастіше

представлені іменами та прізвищами відомих особистостей. Треба відзначити, що подібна група дуже рідко зустрічається в поезії та прозі ХХст., але є дуже активною в сучасній прозі. Найбільш частотними є наступні антропоніми: *Сталін, Софі Лорен, Галатея, Ленін, Ульянов, доктор Хиггинс, Орнелла Мутті, Штірліц, Шварценеггер* та ін. Наведемо приклади функціонування цих лексем у структурі порівняння: <*Эта сиротка, судя по фотографиям, была ростом под два метра, волосы коротко стрижены и зачесаны назад, как у Сталина*> (там же); <*На всех фотографиях была изображена черная девушка, как две капли воды похожая на Софи Лорен в ранней молодости*> (В.Т. «Из жизни миллионеров»); <*Маруся пролежала в больнице три недели. За это время Ковалев влюбился в нее, как в свою Галатею. Как доктор Хиггинс в свое творение*> (В.Т. «Можно и нельзя»); <*Короткий нос, пышный рот и яркие хрустальные глаза в темных ресницах. Хоть на обложку журнала. Вылитая Орнелла Мутти, только моложе*> (В.Т. «За рекой, за лесом»); <*Костя пел с ними, но не вслух, а внутренне, как Штирлиц*> (В.Т. «Стрелец»); <*Верхняя линия века была прямая, как у Ленина. Вернее, как у бакирских народностей. «Эмбрион Винг», – подумал про него Костя*> (там же); <*За рулем сидел парень, похожий на красивую гориллу. Как актер Шварценеггер, что в переводе означает «черный негр», как будто негр может быть белым*> (там же); <*На консилиум приехал знаменитый Ковалев — полуармянин и полубог. У него не умирали. Это был сорокалетний человек, отдаленно похожий на Ленина в период эмиграции*> (В.Т. «Можно и нельзя»); <*...и выглядела Алевтина как какой-нибудь римский император с чубчиком на лоб*> (Л.П. «Богиня Парка»); <*Линия глаза в окружении морщин напоминала рисунок голубя мира Пикассо*> (В.Т. «Хеппи Энд»); <*Его избранница, хорошенькая пухлая блондинка, мечта каждого мужчины и чуть ли не Мэрилин Монро*> (Л.П. «История Клариссы»).

Значна кількість власних імен у складі порівнянь свідчить про тяжіння письменниць до інтертекстуальності, зокрема, до вживання алюзій з метою створення образності та емоційності в тому чи іншому контексті, а також для формування художнього простору, що наближений до реального життя.

2. Порівняння з літературними, казковими героями, міфічними персонажами. У своїх текстах інколи авторки звертаються до образів літературних героїв та казкових персонажів. Наведемо приклади: *<Она не похожа ни на одну из трех чеховских сестер>* (В.Т. «Стрелец»); *<Иван простер над ней руку, как Медный всадник>* (В.Т. «Хэппи энд»); *<Изысканный хрупкий мальчик, похожий на жениха Дюймовочки — принца эльфов>* (В.Т. «там же»); *<Иван ждал Маришу. Сейчас она появится – остренькая, вьющаяся, вреднющая, как детеныш Кикиморы>* (там же); *<Мы провожали Женечку на вокзале, смущённую и напуганную, словно Золушку, садящуюся в карету из тыквы, запряжённую мышами>* (Т.Т. «Самая любимая»). У даному контексті порівняння слугує для передачі емоційного портрету героїні. *<Катя пила сухое кипрское вино и ела фрукты, как Суламифь, которая изнемогала от любви>* (В.Т. «Стрелец»); *<...да не по зубам инвалиду была Светлана, светящаяся от счастья – волосы ее сияли сами по себе, глаза стали лиловы ми, как у русалки>* (Т.Т. «Джуди»); *<Потом высунет треугольный язык и вертит его так и сяк – боится заразы. Тоже мне Финист Ясный Сокол>* (Т.Т. «Поэт и муза»); *<Была там одна такая... волнистая такая фея... понравилась Алексею Петровичу>* (Т.Т. «Пламень небесный»).

3. Порівняння з тваринами. Зооморфні порівняння, в основі яких закладені найменування представників тваринного світу – одна з найбільш багаточисленних груп в оповіданнях В.Токаревої, Л.Петрушевської, Т.Толстої. До складу зоонімічної лексики входять номінації, загальні для тварин чи для їх класів, слова, що називають

частини тіла, місце їх існування. В художньому дискурсі сучасної російськомовної прози це такі лексеми: *волчонок, бизон, хрюшка, рыльце, пантера, медведица, белка, собака, козел, щенок, птица, рыба, лошадь, бык, крыса, акула, горилла, корова, бабочка* та ін. Як показує аналіз мовного матеріалу, то зооморфні лексеми у складі порівнянь зустрічаються під час опису *обличчя та його рис (очей, губ, носу, зубів, голови), фігури персонажів*. Наведемо приклади уживання цих лексем:

– обличчя: *<Я молчала, глядя перед собой, и лицо становилось тупым, как у бизона>* (В.Т. «За рекой, за лесом»); *Деничка был похож на волчонок в очках* (В.Т. «Мужская верность»); *<Ее муж по виду типичный местный: рыльце как у хрюшки, белесый, маленький, полненький>* (Л.П. «Бессильные руки»);

– голова: *<Ну вообразите себе: голова как у лошади Пржевальского (подметил Лев Адольфович)>* (Т.Т. «Белые стены»);

– очі: *<Рот от уха до уха, белые зубы, глаза как у пантеры>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»); *<При этом у нее было хорошенькое гладкое личико и глаза — живые, как у белки>* (В.Т. «Телохраниитель»); *<Петерс шел по снегу так быстро, как мог, бабушка за ним еле поспевала. Горло у него было туго стянуто белым шарфом, глаза блестели в темноте, как у кота>* (Т.Т. «Петерс»);

– погляд: *<У него был по-прежнему загнанный, какой-то взъерошенный вид, он невнимательно ел и все выворачивал глаз в сторону, как молодой бык, при неподвижной шее>* (Л.П. «Са и Со»).

– поведінка: *<Артемов всю жизнь гулял на длинном поводке, как козел в чужом огороде>* (В.Т. «За рекой, за лесом»);

– долоні: *<Ее ладонь была крупной, округлой, как у медведицы>* (В.Т. «Стрелец»);

– руки: *<Марианна просыпалась в холодном поту, всматривалась и вслушивалась. Но девочка росла, становилась крепкой, у нее были сильные руки, как лапы у щенка>* (В.Т. «Можно и нельзя»);

– рухи персонажу: *<Анестези поводила головой, как птица>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»); *<Здоровая как лошадь; Она билась в его руках, как большая рыба>* (там же); *<В «ягуар» впорхнула Этиона, как черная бабочка>* (там же); *<Он обладал ею истово и ритмично, как собака>* (В.Т. «Можно и нельзя»); *<По залу ходили мощные быкообразные мальчики, смотрели безо всякого выражения, жевали жвачку, как быки>* (В.Т. «Телохраниитель»); *<Илья простодушно у нее подворовывал, а когда Эля заставляла — шастал из кухни, как крыса, жуя на ходу>* (В.Т. «Хэппи энд»); *<И вдруг... пришла своими ногами, приплыла, как золотая рыбка>* (В.Т. «Хэппи Энд»); *<Мать всхохатывала и двигалась по квартире с неуклюжей грацией, как цирковая лошадь, и при этом норовила случиться на пути Ильи, попасть ему под руку>* (В.Т. «Можно и нельзя»);

– зуби: *<А у Аникеевой зубы в два ряда, как у акулы>* (В.Т. «Хэппи Энд»);

– шкіра: *<...пустая кожа под подбородком делали его похожим на индюка. Законченный индюк>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»);

– фігура: *<Высокая, толстая как рыба Са и маленькая Со хихикают, а сами ничего из себя не представляют>* (Л.П. «Са и Со»); *<Внучок Кирюшка — красавчик и умник, ни у кого нет таких детей. Правда, на невестку похож, тощенький, как беговой кролик>* (В.Т. «Хэппи Энд»); *<Владик уже где-то загорел, сильный как бычок, ноги красивые, плечи в порядке>* (Л.П. «Са и Со»);

Для передачі фізіологічного або психічного стану письменниці використовують анімалістичні порівняння: *<Эля стояла чужая, жесткая. Толик испугался, прижал ее двумя руками, чтобы приблизить. Он прижимал ее и трясся, как цуцик на морозе>* (В.Т. «Хэппи Энд»); *<Алик ошалел как олень в лесу и бегаёт на переговорный пункт к телефону>*. (Л.П. «Как цветок на заре»);

Іноді письменниці використовують зоонімічні порівняння не для деталізації окремої риси, а для утворення цільного образу персонажу.

Наприклад: <Фролкин — во главе фирмы. Ему давно все надоело. Он как **старый перекормленный кот, который не ловит мышей**>; <Бочаров — как **конь, в котором играет каждый мускул, а его держат в стойле. Стойло, правда, комфортное. Но в хлеву** > (В.Т. «Все нормально, все хорошо»); <...тут жила молодая примадонна оперы с тремя детьми, **молчаливая как рыба, русалка с вечной младшей девочкой на руках**> (Л.П. «Лайла и Мара»);

4. Порівняння з рослинним світом – флористичні порівняння.

У широкому сенсі слова фітоніми – це загальні іменники, які позначають найменування всіх об'єктів (саме рослин та їх частин, їх сукупність), що належать до рослинного світу. Наведемо приклади функціонування фітонімів: <Она оделась в бежево-розовой гамме, надушилась изысканными духами и вышла — розовая и благоухающая, как **ветка сакуры**> (В.Т. «Телохранитель»); <Глаза мелкие, как **семечки**, прорезаны косо> (там же); <Сегодня жена была совершенно естественная, спокойная, немножко ушастая. Когда-то **эти уши-лопухи** вызывали в Косте нежность и восторг> (В.Т. «Стрелец»); <Эля внимательно всмотрелась в мужа и увидела, что его лицо поменяло цвет. Оно стало серым, как **лист, пролежавший всю зиму под снегом**> (В.Т. «Хеппи Энд»); <Маша — журналистка, молодая, коротенькая, как **кочерыжка**, с личиком ангела Возрождения> (там же); <Руки у нее крючковатые, **шишки** сидят, как на еловых сучьях, ноги отечные (Л.П. «Ребёнок Тамары»); <Яблочный пирог принесла подруга по имени Франсуаза. У нее синие глаза с желтой серединой, как **цветок фиалки**> (В.Т. «Из жизни миллионеров»); <А вышло – толстое, пористое лицо, **нос баклажанчиком**, унылая грудь и короткие, крутые велосипедные икры> (Т.Т. «Вышел месяц из тумана»).

5. Порівняння із природними явищами та стихіями.

У порівняльній моделі «Людина – Природа» за допомогою лексем, що пов'язані з природними явищами, розкрито авторські позиції

відносно тісного взаємозв'язку людини з навколишнім світом. У розгорнутих образах кожний елемент має певне смислове навантаження та органічно вбудовується до образної структури тексту. Наведемо приклади:

– погодні та атмосферні явища: *<Иван существовал в ней и вокруг, как воздух>* (В.Т. «Хэппи энд»); *<Морис прошел стороной, как косой дождь>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»); *<Когда открывала рот — юмор сыпался из нее, как золотой дождь>* (В.Т. «Мужская верность»); *<В ее маленьких черных ушках как капли росы переливались бриллианты>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»); *<Нога отекала на глазах, синела, как грозовая туча>* (В.Т. «Телохраниитель»);

– природні стихії: *<Эта женщина, древняя как океан, пережила все геологические эры, не дрогнув, не струсив, не изменив...>* (Т.Т. «Лилит»);

– небесні світила: *<Русская женщина с волосами светлыми, как луна, не стала ему близкой>* (В.Т.«Хэппи энд»).

6. Продуктивною у складі порівнянь є група **найменувань осіб за віком, професією, національністю, статусом та іншим ознакам.** Серед лексем даної групи зустрічаються такі: *ребенок, старуха, модель, скульптор, невеста, актриса, бомжиха* та ін. Наведемо приклади: *<Я собиралась, красилась, как актриса перед выходом на сцену. И выходила — вдохновенная, яркая и молодая, и у всех, кто на меня смотрел, зажигались глаза. А я от этих глаз горела еще ярче>* (В.Т. Мужская верность»); *<А Надя с равнодушным мертвым лицом в цветах, как невеста, под крышкой гроба, на холодном полу>* (там же); *<Костя вернулся в машину. Перед тем как уехать, бросил последний взгляд на Филина. Он был молодой, немножко полноватый, с лицом спящей турчанки, видимо, походил на мать. У него было спокойное, мирное выражение>* (В.Т. «Стрелец»); *<В ней не было ничего от «деловой женщины», или, как они называются, бизнес-вумен>* (В.Т. «Стрелец»);

<У тещи и жены были одинаковые глаза, и эти же глаза переключались на лицо сына и делали его похожим на пастушка> (там же); <На другой день сидели у стариков. Кирюша весь оброс белыми волосами, как пастушок> (В.Т. «Хеппи Энд»); <Казалось, что это не артист Театра киноактера, а настоящий ханурик, которого задержали на дороге и попросили сняться в кино> (там же); <Нас встретила жена Мориса — маленькая, изящная, моложавая, со злым лицом. Она в самом деле была похожа на грузинскую аристократку, хотя и не черная> (В.Т. «Из жизни миллионеров»); <Он походил на детдомовского ребенка, от которого отказалась непутевая мамаша> (В.Т. «Телохраниитель»); <А Марианна, с широкими плечами, в декольте и накидке из белых перьев, метала в себя рюмки, становилась шумная, оживленная, немного вульгарная, как залюбленный ребенок, распущенный от чрезмерной любви взрослых> (В.Т. «Можно и нельзя»); <Ниночка вообще не понимала, зачем он все время рядом как сиамский близнец, норовит слиться с ней руками и боками> (Л.П. Колыбельная птичьей родины»); <Как удачный, добрый и красивый, да еще и трогательный младенец она была> (Л.П. «Как много знают женщины»); <Миша, приплясывая и выворачиваясь, воздевая руки, как танцор фламенко, с муками переоделся за дверцей шкафа> (Л.П. «Дайте мне её»); <... они встретили на Киевском вокзале Клавдию Ивановну, суровую старушку со скорбными, сухими, горящими черными глазками. Одея она была хуже бомжихи, в какое-то грязное помойное пальто> (Л.П. «Как Пенелопа»).

7. Порівняння з артефактами, побутовими речами. Ця група порівнянь є однією із найпоширеніших в портретному описі. Автори описують персонажів, зокрема їх зовнішність, через зіставлення з різними артефактами, речами, предметами побуту. У складі порівнянь наявні такі лексеми: *ведро, копейка, тарелка, маска, мильниця, валенок, стрела, ложка, телефонная трубка, пуховки, фарфор, шарики для ринг-понга, ружье, колокол, гранитная плита* и мн. др. Під час портретного

опису у письменниці виникають іноді дуже несподівані асоціації та порівняння.

Наведемо приклади: *<Он ласкает черную, как телефонная трубка, эфиопку>* (В.Т. «Из жизни миллионеров»); *<Появляется официант, маленький и тонкий, как стрела>* (там же); *<Во рту пересохло. Язык стал шерстяной, как валенок>* (В.Т. «Стрелец»); *<Костя смотрел на ее фигуру, оплывшую, как мыльница, и думал: а зачем ей это надо?>* (там же); *<Муж открыл дверь и посмотрел на Костю, как на экспонат>* (там же); *<Ей вдруг захотелось бросить полукитайца с его круглым, как тарелка, лицом>* (В.Т. «За рекой, за лесом»); *<Его лицо клишировалось на потоке фильмов, как одноразовая зажигалка на конвейере>* (В.Т. «Хэппи энд»); *<Молодые невинно спали, лежа на боку, в одну сторону, как ложки в подарочной коробке >*(там же) *<Рот маленький и круглый, как копейка>*; *<Нога расширялась и становилась как ведро>*; *<Татьяна сидела в кресле с загипсованной ногой, выставив ее вперед, как ружье>* (В.Т. «Телохранитель»); *<Лицо — как гипсовая маска, разрисованная ритуальным гримером: тон под загар, аккуратно покрашены губы>*(В.Т. «Мужская верность»); *<Юбка, грудь горбом, рыжие кудри, зад как два глобуса>* (Л.П. «Дайте мне её»); *<Глаза его в сухих оранжевых ободках торчали как блестящие пуговицы>* (Л.П. «Богиня Парка»); *<...сияющие зубы, на вид почти прозрачные, как китайский драгоценный фарфор, молочное стекло>* (Л.П. «Бессильные руки»); *<Глаза у него бегали, как шарики пинг-понга, туда-сюда: в альбом — на сцену>* (Л.П. «Са и Со»); *<Босые ноги идеальной формы выделялись на темно-красном ковре, сияя как мраморные слепки>* (там же); *<...она не думала об этом, о своих громадных черных глазах, чернеющих просто как две чернильные ляксы!>* (Л.П. «Са и Со»); *<...и хотя Сергей вообще-то любил женщин крепких, ярких, чернобровых, как вятская игрушка, но перед водянистой прелестью Леночки устоять не смог>* (Л.П. «Спи спокойно, сынок»); *<Петерс сидел над обедками, неподвижный, как чемодан,*

трезвел, представляя себе, как он будет объясняться, просить, – презрение и усмешка гардеробщика...> (Т.Т. «Петерс»);

Письменниці уживають порівняння для більш образної передачі особливостей характеру персонажів, їх психологічного, емоційного, фізичного стану: *<Ковалев — цельный человек, сделан из единого куска, как гранитная плита>* (В.Т. «Можно и нельзя»); *<Костя звенел от страсти, как серебряный колокол, в который ударили>* (В.Т. «Стрелец»); *<Костя замер как соляной столб>* (там же).

Відмінною рисою порівнянь цієї групи є намагання авторок засобами емоційно-нейтральних образів побутових речей допомогти читачеві зрозуміти авторські ідеї, що закладені в мовній тканині тексту. Тобто порівняння виступає як посередник між авторським задумом та читацьким сприйняттям

ВИСНОВКИ

В ході дослідження ми дійшли наступних висновків:

Порівняння є потужним засобом наглядно-образного зображення дійсності в сучасній прозі російських письменниць В.Токаревої, Л.Петрушевської, Т.Толстої. За допомогою відбору мовних способів оформлення порівняння, компонування порівнянь в текстах автори досягають певного емоційно-експресивного ефекту, виражають власну точку зору на події, що відбуваються та описуються.

Під час аналізу мовного матеріалу ми спостерігаємо дуже високу концентрацію порівняльних конструкцій в портретних описах персонажів, зокрема, в описах зовнішності героїв. Письменниці за допомогою порівнянь намагаються звернути увагу, зосередити читача на тій чи іншій рисі зовнішності, яка є найбільш ваговою при створенні образу. Іноді порівняльні конструкції сприяють створенню цільного образу персонажа.

У ході дослідження ми виявили, що порівняння у портретному описі на матеріалі збірок оповідань В.Токаревої, Л.Петрушевської, Т.Толстої мають різноманітні способи граматичного оформлення. Порівняння утворюються: 1) **лексичним способом** (за допомогою слів із семантикою порівняння: *похожий, подобный, похож, подобен, напоминает, вроде, в сравнении* та ін.); 2) **словотвірним способом**: а) суфіксами прикметників (*-ист-*, *-аст-*, *-оват-*, *-ин-*); б) компаративними утвореннями із суфіксами (*-еск-*, *-инск-*, *-ск-*, *-к-*); в) прикметниками, похідними від іменників за допомогою формантів *ногий, -головый, -лицый, -носый, -глазый*, що водночас указують і на об'єкт і на основу порівняння; г) прикметниками на позначення кольору, шляхом зіставлення з предметом; д) афіксами прислівників, утворених від основ прикметників суфіксально-префіксальним способом (*по-...-ому, по-...-ски*); 3) **морфологічним способом**: а) порівняльним ступенем прикметника або прислівника; б) ступенями порівняння у єдності з

порівнянням у родовому відмінку; 4) **синтаксичним способом**: а) порівняльним зворотом із сполучниками «*как*», «*будто*», «*точно*» та ін.; б) коли порівняння є частиною складного іменникового присудка; в) порівняльним підрядним реченням; г) підрядним означальним реченням з додатковим значенням порівняння; д) іменником в орудному відмінку, який синонімічний звичайному порівняльному звороту; е) дієприслівниковим зворотом; ж) дієприкметниковим зворотом.

Окрему групу складають так звані *непрямі порівняння*, коли відсутні граматичні показники його оформлення. Що це порівняння ми здогадуємося із контексту. А також в оповіданнях сучасних письменниць мають місце *розгорнуті порівняння* коли складники начебто дуже далекі за змістом, викликають цілий комплекс асоціацій та сприяють глибокому сприйняттю усього складного образу, його семантичної структури.

Ми виявили, що самим продуктивним способом граматичного оформлення порівняльних конструкцій є синтаксичний спосіб. Найуживаніші форми: порівняльний зворот, підрядне порівняльне, іменник в орудному відмінку, що синонімічний звичайному порівняльному звороту. Друге місце займає група порівнянь, що утворена лексичним способом (за допомогою слів із семантикою порівняння: *похожий, подобный, похож, подобен, напоминает, вроде, в сравнении* та ін.).

Однак слід зазначити, що кожна письменниця має свої індивідуально-авторські уподобання під час уживання порівнянь. Зокрема, В.Токарева тяжіє до використання порівнянь, що виражені лексичним способом. Любимий прийом Т.Голстой – уживання порівнянь-іменників у формі орудного відмінку. Індивідуальною рисою Л.Петрушевської є об'єктивні, точні, сухі, натуралістичні порівняльні звороти.

Аналіз мовного матеріалу дозволив виділити в залежності від об'єкта порівняння 7 основних груп: 1) порівняння із відомими особистостями (політиками, акторами, митцями тощо); 2) Порівняння з літературними, казковими героями, міфічними персонажами; 3) порівняння з тваринами (зоохімічні); 4) порівняння з рослинним світом – флористичні порівняння; 5) порівняння із природними явищами та стихіями; 6) порівняння у складі яких є група найменувань осіб за віком, професією, національністю, статусом та іншим ознакам; 7) порівняння з артефактами, побутовими речами.

Загалом, превалюють дві групи порівнянь: зоонімічні та порівняння з артефактами, побутовими речами. Однак у межах тематики порівняння кожна письменниця також має власні уподобання. Зокрема В.Токарева тяжіє до порівняння із відомим особистостями та зоохімічних порівнянь. Л.Петрушевська віддає перевагу порівнянням з артефактами, побутовими речами. Т.Толстая використовує порівняння з літературними, казковими героями, міфічними персонажами.

Таким чином, порівняння в портретному описі на матеріалі оповідань російських письменниць сучасності В.Токаревої, Л.Петрушевської, Т.Толстої характеризуються структурною різноманітністю, багатством семантики та низкою стилістичних особливостей, що дозволяють відрізнити порівняння одного автора від іншого. На нашу думку, феномен їх творчості пояснюється унікальним поєднанням своєрідного погляду на світ з гострою психологічною пильністю, «інтелігентністю стиля» і, разом з тим, побутовою точністю опису. А також частим використанням стилістичних прийомів, зокрема, яскравих порівнянь у портретному описі, що дає можливість читачеві найбільш глибоко проникнути в світ героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина А. Ш. Портрет как важнейшее средство формирования целостного образа героя в прозе Н. Мусина. *Фундаментальные исследования*. № 5–6, 2014. С. 1343–1347. – URL: <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=34096>.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. М. : Советская энциклопедия, 1969. 606 с.
3. Барахов В. С. Литературный портрет. Л. : Наука, 1985. – 312 с.
4. Белехова Л. І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі : Лінгвокогнітивний аспект : [монографія]. Херсон : Атлант, 2002. 368 с.
5. Бикова І. А. Портрет у прозі А. П.Чехова /Лінгвостилістичний аналіз/. Учбовий посібник для студентів вищих педагогічних вузів. Харків, 1997. С. 12–21.
6. Быкова И. А. Типология портрета персонажа в художественной прозе А.П. Чехова // Языковое мастерство А. П. Чехова. Ростов н/Д., 1990. С. 38-46.
7. Галанов Б.Е. Искусство портрета, М., 1967. 205 с.
8. Горішна Л.В. Портрет у романах Ф.С.Фіцджеральда «Ніч ніжна» та «Великий Гетсбі» URL: [file:///C:/Users/Asus/Desktop/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82/Nzl_2013_4\(1\)7.pdf](file:///C:/Users/Asus/Desktop/%D0%9F%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B2%D0%BD%D1%8F%D0%BD%D0%BD%D1%8F%20%D1%83%20%D0%BF%D0%BE%D1%82%D1%80%D0%B5%D1%82/Nzl_2013_4(1)7.pdf)
9. Гут Н.В. Безсполучникові порівняльні конструкції в українській та англійській мовах . *Система і структура східнослов'янських мов*. Вип.5., 2012. С. 299-306.
- 10.Есин А. Б. Принципы и приемы анализа литературного произведения. М.: Флинта; Наука, 2000. 248 с.

11. Загородня Л. Відтворення образу порівняння як проблема перекладу англійських порівняльних структур українською мовою. *Наукові виклади: Мовознавство*. №1. 2013. С. 68-71.
12. Камышова А.Е. Сравнение и его функции в структуре прозаического текста (на материале прозы В.Брюсова): автореф. дис.... канд. филол. наук:10.01.08.Санкт-Петербург, 2006. 20 с.
13. Квятковский А. П. Поэтический словарь / Науч. ред. И.Роднянская. М.: Сов. Энцикл., 1966. 376 с.
14. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту: [навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови]. Вінниця : Нова книга, 2004. 272 с.
15. Кучеренко І. К. Порівняльні конструкції мови в світлі граматики. К. : Вид-во Київ. ун-ту, 1959. 106 с.
16. Кучеренко І. К. Синтаксичні функції порівняльних конструкцій. *Актуальні проблеми граматики: 36. наук, праць*. Львів: Світ, 2003. С. 136–139.
17. Літературознавчий словник-довідник / за ред. Р. Т. Гром'яка. – К. : Академія, 2006. – 751 с. с.546
18. Мезенин С. М. Конструкции современного английского языка со значением сравнения [Текст] / С. М. Мезенин : дис. ... канд. филол. наук: 10.01.04. М. , 1968. 117 с.
19. Насалевич Т.В. Портретное описание в различных типах текста : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04. К., 2003. 198 с.
20. Невская П.В. Структурно-типологические особенности портретных описаний в художественном произведении. *Культурная жизнь Юга России*. № 4 (33). 2009. С. 115-117.
21. Огольцев В. М. Устойчивые сравнения в системе русской фразеологии. Л., 1978.
22. Омецинська О.В. Особливості порівняння у портретному описі (на матеріалі англійських прозових творів першої половини ХХ ст.). *Вісник*

- Харківського національного університету ім.В.Н.Каразіна. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов.* Харків : Видавництво ХНУ ім. В .Н. Каразіна. Вип.64. 2010. С.170–174.
- 23.Омецинська О.В. Поняття й структура портретного опису як складника художнього дискурсу. *ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка.*№3 (33). С.210–213. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1727/>
- 24.Поэтика: словарь актуальных терминов и понятий / Гл. науч. ред. Н. Д.Тамарченко. М.: Издательство Кулагиной; Intrada, 2008. 358 с.
- 25.Прокопчук Л. В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. :10.02.01. К., 2000. 18 с.
- 26.Разуваева Л. В. Лексико-грамматические свойства компаративных конструкций с эксплицитным основанием сравнения в художественном тексте. *Вестник ВГУ. – Серия : Лингвистика и межкультурная коммуникация.* – 2008. С. 114–117.
- 27.Разуваева Л. В. Типы компаративных конструкций в художественном тексте с позиции их восприятия реципиентом. *Вестник ВГУ. Серия: Филология. Журналистика.* 2008. № 2. С. – 102–104.
- 28.Семенчук І. Р. Мистецтво портрета : [курс лекцій]. К. : КНУ ім. Т.Шевченка. К., 1993. 188 с.
- 29.Серикова Л.В. Портрет персонажа в прозе В.М. Шукшина: системное лексико-семантическое моделирование: автореф. дис. ... канд. филол. наук. : 10.01.08. М., 2006. 18 с.
- 30.Скачков А. Ю. Лінгвостилістичні особливості портретних описів у творах М. Коцюбинського : дис. ... канд. філол. наук : 10.02. 01. Х., 2007. – 182 с.
- 31.Словарь литературоведческих терминов /редактор-сост. Л. И. Тимофеев и др. М. : «Просвещение», 1974. 509 с.

32. Старичёнок В. Д. Большой лингвистический словарь. Ростов-на-Дону : Феникс, 2008. С. 617–618.
33. Тарабукин Н. М. Портрет как проблема стиля / Искусство портрета : сб. ст. М., 1928. С. 159–193.
34. Томашевский Б. В. Стилистика. Л. : Изд-во Ленинградского ун-та, 1983. С. 204–217.
35. Туранина Н. А. Репрезентанты сравнения в современной женской прозе. *Научные ведомости БелГУ: Серия Гуманитарные науки*. 2011. № 12 (107). Выпуск. 10. С. 55–60.
36. Туранина Н. А. Современная женская проза: взгляд лингвиста. Белгород: БелГУ, 2009. 175 с.
37. Хализев В. Е. Теория литературы. М.: Высшая школа, 2004. С. 180–183.
38. Чернухина И.Я. Элементы организации художественного прозаического текста. Воронеж, 1984. 112 с.
39. Чернявская В. Е. Дискурс как объект лингвистических исследований / Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского. гос. ун-та экономики и финансов, 2001. С. 11–22.
40. Шаповалова Н. П. Функціонально-семантичний статус порівняльних конструкцій сучасної української мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Дніпропетровськ, 1998. 17 с.
41. Шинкевич О. Н. Портрет-описание как один из основных художественных приемов изображения литературного героя (на примере ранних повестей И.А.Куприна). *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И.Вернадского. Филологическая наука*. Том 3(69). №3. 2017. С.83-97.
42. Широкова Н. А. Типы синтаксических конструкций со сравнительным союзом в составе простого предложения. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1960. 156 с.
43. Юркина Л. Ю. Портрет : учебное пособие «Литературоведение» // под редакцией Л. В. Чернец. М., 1998. С.185–186.

В.Т.	Виктория	Токарева	–	URL:
http://loveread.ec/read_book.php?id=3229&p				
Л.П.	Людмила	Петрушевская	–	URL:
http://loveread.ec/read_book.php?id=37284&p				
Т.Т.	Татьяна	Толстая	–	URL:
http://loveread.ec/read_book.php?id=36252&p				